

УДК 338.24:65.018

Бондаренко Г.В.,
асистент кафедри «Державних та місцевих фінансів», аспірант
Академія муніципального управління,
м.Київ

РОЛЬ КЛАСТЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Анотація. В статті розглянуто сутність економічної безпеки регіону, виявлено основні складові економічної безпеки регіону, проведено аналіз конкурентоспроможності регіонів України та виявлено вплив кластерної політики на економічну безпеку регіонів.

Ключові слова. Економічна безпека, кластер, кластерна політика, конкурентоспроможність регіонів, індекс конкурентоспроможності, рівень розвитку бізнесу.

Бондаренко А. В.,
асистент кафедри «Государственных и местных финансов»,
аспірант
Академія муніципального управління
г. Киев

РОЛЬ КЛАСТЕРНОЙ ПОЛИТИКИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕГИОНА

Аннотация. В статье рассмотрены сущность экономической безопасности региона, раскрыты основные составляющие экономической безопасности региона, проведен анализ конкурентоспособности регионов Украины и выяснено влияние кластерной политики на экономическую безопасность регионов.

Ключевые слова. Экономическая безопасность, кластер, кластерная политика, конкурентоспособность регионов, индекс конкурентоспособности, уровень развития бизнеса.

Bondarenko Anna,
Assistant of the Department "State and local finance," graduate student
Academy of Municipal Administration
Kiev

CLUSTER POLICY AND ITS IMPACT ON THE ECONOMIC SECURITY OF THE REGION

Annotation. In the article the essence of economic security in the region, identified the major components of economic security of the region, the analysis of the competitiveness of regions of Ukraine and the effects of cluster policy on economic security regions.

The economic security of the region is an important factor of economic development in the modern world. Strengthening the independence of Ukraine, increase the strategic potential of the economy at present objectively require a shift in management areas that will ensure the creation of a single economic complex with effective use of local resources and advantages of the territorial division of labor. Successful resolution of current major socio-economic problems in Ukraine possible only if the focus on the benefits of each region and inter-regional cooperation, to harmonize the interests of regional societies.

The economic security of each and all regions collectively intended to guarantee the security of the state as a whole. International experience shows that cluster policy is an important factor in increasing the region's competitiveness by improving profitability, thereby increasing tax revenue, increase employment, innovation and high levels of information, increased exports, investment, and great support small business, so very relevant the question now is exploring the possibility of cluster policy impact on the economic security of the region.

Implementation of cluster policy can be an important step to improve the economic security of regions and increasing their competitiveness, have an influence on the key components of economic security: production (by increasing production capacity and creating regionally concentrated clusters), financial (increased profitability and financial stability in the region), scientific and technological (diffusion of innovation), restructuring of the regional labor market (job creation, training of staff).

Keywords. Economic security, cluster, cluster policy, regional competitiveness index competitiveness, business sophistication.

Постановка проблеми. Економічна безпека регіону є важливим фактором розвитку економіки в сучасних умовах. Зміцнення державності, нарощення стратегічного потенціалу економіки України на сучасному етапі розвитку, об'єктивно вимагають зміцнення основних важелів управління в регіони, що забезпечить створення єдиного господарського комплексу з ефективним використанням місцевих ресурсів і переваг територіального поділу праці. Економічна безпека кожного і всіх регіонів у сукупності покликана гарантувати безпеку держави в цілому.

Світовий досвід показує, що кластерна політика є важливим фактором підвищення конкурентоспроможності регіону, шляхом підвищення прибутковості, тим самим збільшенням податкових надходжень до бюджетів, збільшенням робочих місць, високим рівнем інноваційності та інформатизації, підвищенням експорту, залучення інвестицій та великою підтримкою малого бізнесу, тому досить актуальним питанням на сьогодні є дослідження можливості впливу кластерної політики на економічну безпеку регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам економічної безпеки регіонів присвячені праці таких вітчизняних науковців, як: Н. Гук, В. Криленко, К. Єфремова, та багатьох ін. Питаннями кластерного розвитку в Україні та світі займалися багато дослідників, серед яких М.Войнаренко, С. Соколенко, М. Малий, М. Портер, В. Чижиков та інші вчені. Проте питання визначення ролі кластерної політики в забезпеченні

економічної безпеки та конкурентоспроможності регіонів досі досліджено не повною мірою.

Мета статті. Метою статті є дослідження основних засад економічної безпеки регіонів та виявлення можливостей впливу кластерної політики на її забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною причиною глибокої кризи економіки України та її регіонів є відсутність надійної системи економічної безпеки, яка б захистила її від зовнішніх і внутрішніх деструктивних впливів та сприяла формуванню конкурентоспроможного господарства на ринкових засадах. У сформованих умовах проблема економічної безпеки з позиції взаємодії національних і регіональних інтересів набуває першочергового значення, стає стрижнем усієї економічної політики держави, задає контури всіх основних політичних рішень, що, у свою чергу, визначає необхідність відповідних наукових досліджень.

Економічна безпека регіону – це здатність регіональної економіки функціонувати в режимі розширеного відтворення, тобто стійкого економічного зростання, максимально забезпечувати прийнятні умови життя та розвитку особистості для більшості населення. Економічна безпека на регіональному рівні – це також спроможність економіки протистояти дестабілізуючій дії внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних чинників, а також не створювати загрози для інших елементів регіону та зовнішнього середовища. Економічна безпека регіону – це діапазон рівнів економічних і соціальних показників, у межах яких регіон протягом довготривалого періоду розвивається стійко [1].

На стан економічної безпеки регіону впливають багато факторів із різнополярним вектором дії, тобто вони перешкоджають або сприяють забезпеченню безпеки. Проте неправильне або несвоєчасне регулювання дії чинників безпеки може викликати зміну їх станів, внаслідок чого вони набувають дестабілізуючу властивість із високим ступенем невизначеності, що розглядається як загроза економічної безпеки.

Отже, необхідність управління економічною безпекою обумовлена потребою недопущення переростання чинників у загрозу безпеки, запобігання кризовим ситуаціям, гарантія стабільного рівня об'єкту безпеки, мінімізації можливих економічних збитків. Забезпечення економічної безпеки повинно передбачати: класифікацію дестабілізуючих чинників безпеки і контроль над ними; ідентифікацію загрози внаслідок втрати контролю над чинником; розробка та виконання заходів щодо подолання загроз.

До основних функцій управління економічною безпекою відносяться формування цілей розвитку об'єкту управління та розробку стратегії їх

досягнення (програми дій). Слід відрізнити наступні типи стратегій забезпечення економічної безпеки, зокрема такі, що спрямовані на: недопущення перетворення чинників дестабілізації в загрозу безпеки; припинення дії вже існуючих загроз; відновлення безпечного стану об'єктів (компенсацію збитків). Перший та другий тип стратегій орієнтовані на попередження загроз і протидію (їм віддається перевага), остання – на компенсацію діями та відповідними механізмами збитків об'єктам економічної безпеки. [2]

Саме завдяки постійному моніторингу стану економічної безпеки регіону система управління здатна гнучко реагувати на економічні, соціальні та політичні умови як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, які постійно змінюються. Прикладом такого моніторингу є результати рейтингування регіонів України Фондом «Ефективне управління» за індексом конкурентоспроможності 2013 р., розрахованим на підставі статистичних даних за 2011-2013 рр.

Загально визнано, що конкурентоздатність країни є головною рушійною силою на шляху до сталого процвітання держави і зростання добробуту її громадян. Підвищення конкурентоспроможності — довгостроковий процес, що потребує прогресу у багатьох сферах і готовності відповідних зацікавлених сторін мобілізувати ресурси, час та зусилля на тривалий період.

При створенні ІГК (Індексу глобальної конкурентоспроможності) до уваги береться складність економічних процесів і пропонується виважене середнє значення великої кількості різних компонентів, кожен з яких відбиває один з аспектів конкурентоспроможності. Компоненти згруповані у 12 складових конкурентоспроможності (Рисунок 1).

Кожна з дванадцятьох складових конкурентоспроможності представлена окремо, однак необхідно пам'ятати, що вони усі взаємозв'язані, мають тенденцію до посилення одна одної, однак слабкі позиції у певних аспектах часто негативно впливають на інші аспекти. Наприклад, важко буде досягти високого показника у складовій інновацій (12-а складова), не маючи достатньо освіченої й добре підготовленої робочої сили (4-а і 5-а складові), здатної втілювати найновіші технології (9-а складова), без належного рівня фінансування (8-а складова) науково-дослідних праць і без ефективного ринку товарів, який надає можливості просування інновацій на ринку (6-а складова).

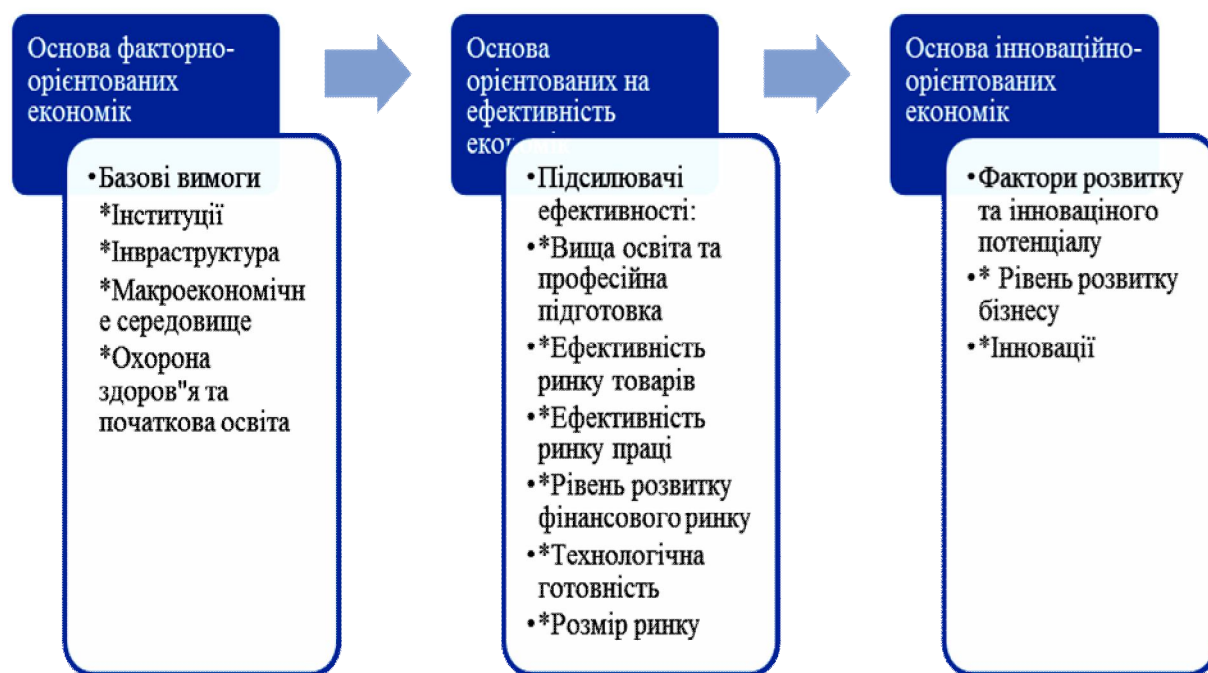

Рис. 1. Основні складові конкурентоспроможності

За три роки Індекс конкурентоспроможності в середньому по регіонах виріс на 0,14 бали, з 3,87 до 4,01 бала. У 2011 році середнє значення відповідало 96-му місцю з 142 країн (рівень Сербії та Монголії), в цьому році середня оцінка регіонів відповідає 88-мі місцю із 148 країн у глобальному рейтингу (рівень Камбоджі, між Боснією та Молдовою).

За три роки декілька регіонів значно просунулися вгору у рейтингу конкурентоспроможності регіонів України. Серед них АР Крим, позиції якої покращились на 11 місць, Хмельницька область — підвищення на 7 місць, Одеська і Рівненська області, які піднялись на 5 місць. Разом з тим, позиції декількох областей значно погіршилися: Луганська та Миколаївська області втратили по 8 місць, а Волинська — 5 місць у національному рейтингу.

У 2013 році змінилась п'ятірка лідерів національного рейтингу конкурентоспроможності. Одеська область потрапила до першої п'ятірки і посіла 3-є місце, обігнавши Донецьку та Дніпропетровську області й витіснивши з першої п'ятірки Київську область. В результаті, у 2013 році п'ятірка лідерів виглядає наступним чином: місто Київ, Харківська область, Одеська, Донецька і Дніпропетровська області.

Таблиця 1

Середні результати регіонів України за індексом конкурентоспроможності регіонів та його складових протягом 2011 -2013 років

Показники	2011	2012	2013	Відхилення, 2013/2012	Відхилення, 2013/2011
Індекс конкурентоспроможності регіонів України	3,87	4,00	4,01	0,01	0,14
Інституції	3,69	3,77	3,83	0,06	0,14
Інфраструктура	3,77	3,81	3,90	0,09	0,13
Макроекономічне середовище	4,03	4,52	4,20	-0,32	0,17
Охорона здоров'я та початкова освіта	5,75	5,76	5,75	-0,01	0
Вища освіта та професійна підготовка	4,45	4,49	4,55	0,06	0,1
Ефективність ринку товарів	3,79	3,94	4,12	0,18	0,33
Ефективність ринку праці	4,77	4,78	4,63	-0,15	-0,14
Рівень розвитку фінансового ринку	3,83	4,00	4,12	0,12	0,29
Технологічна готовність	2,95	3,10	3,11	0,01	0,16
Розмір ринку	1,91	2,10	2,21	0,11	0,3
Рівень розвитку бізнесу	3,81	3,89	3,96	0,07	0,15
Інновації	2,91	2,99	3,04	0,05	0,13

Джерело: Фонд «Ефективне управління», Індекс конкурентоспроможності регіонів України, 2011–2013 роки

П'ятірка аутсайдерів також зазнала певних змін. У 2013 році Херсонська область покращила свої позиції та обігнала Кіровоградську, яка в результаті посіла останнє місце серед 27 регіонів України. П'ятірка ж регіонів, які замикають рейтинг, в цілому залишилась попередньою: Чернігівська, Тернопільська, Житомирська, Херсонська і Кіровоградська області.

З позицій кластерної політики розглянемо таку складову конкурентоспроможності як рівень розвитку бізнесу, саме він безперечно, впливає на рівень ефективності під час виробництва товарів та послуг і пов'язаний із двома, об'єднаними між собою елементами: якістю бізнес-спільнот країни у цілому, а також якістю діяльності і стратегій певних фірм. Ці фактори мають особливе значення для економік, що перебувають на високій стадії розвитку і в яких базові ресурси задля підвищення продуктивності загалом вже вичерпано. Важливою з різних причин є якість бізнес-спільнот і допоміжних галузей у країні, що вимірюється кількісними та якісними показниками національних постачальників і ступенем їхньої взаємодії.

За умови, коли компанії та постачальники з якогось сектору об'єднані у групи (кластери) й географічно перебувають близько одне до одного, ефективність підвищується, виникає більше можливостей для інновацій і зменшується кількість перепон для виникнення нових фірм. Новітні практики й стратегії окремих фірм (брендинг, маркетинг, дистрибуція, сучасні технологічні процеси, виробництво унікальних і складних товарів) поширюються по всіх секторах економіки та сприяють виникненню комплексних і своєчасних бізнес-процесів у всіх галузях.

Кластери – істинне дитя глобалізації, підвищення ролі регіонів, створюють основу для притоку іноземних інвестицій, навчання широкого кола підприємців й міцного розвитку малого й середнього підприємництва, підвищення гнучкості та мобільності компаній, створення широкого спектру мережових структур. Кластери одночасно виступають і як форми, в рамках яких ведеться діалог між діловими, урядовими, науковими колами про шляхи розвитку конкурентних переваг в межах міста, провінції, штату, країни й навіть на наднаціональному рівні" [3].

Розглянемо рівень розвитку бізнес кластерів в регіонах України протягом 2011-2013 років, на основі даних Фонду «Ефективне управління», шкала оцінки коливається від 1 (сильні і добре розвинені кластери не існують в даному регіоні) до 7 (широко поширені в багатьох сферах діяльності) (рис.2).

За даними рисунку 2 ми можемо спостерігати протягом 2011-2013 років підвищення рівня розвитку бізнес-кластерів майже по всім регіонам України, найбільший рівень розвитку бізнес-кластерів спостерігається протягом всього досліджуваного періоду в Донецькій, Дніпропетровській областях та АР Крим. На жаль, в 2014 році ця динаміка не відзначатиметься такими позитивними змінами у зв'язку з економічною та політичною нестабільністю в даних регіонах.

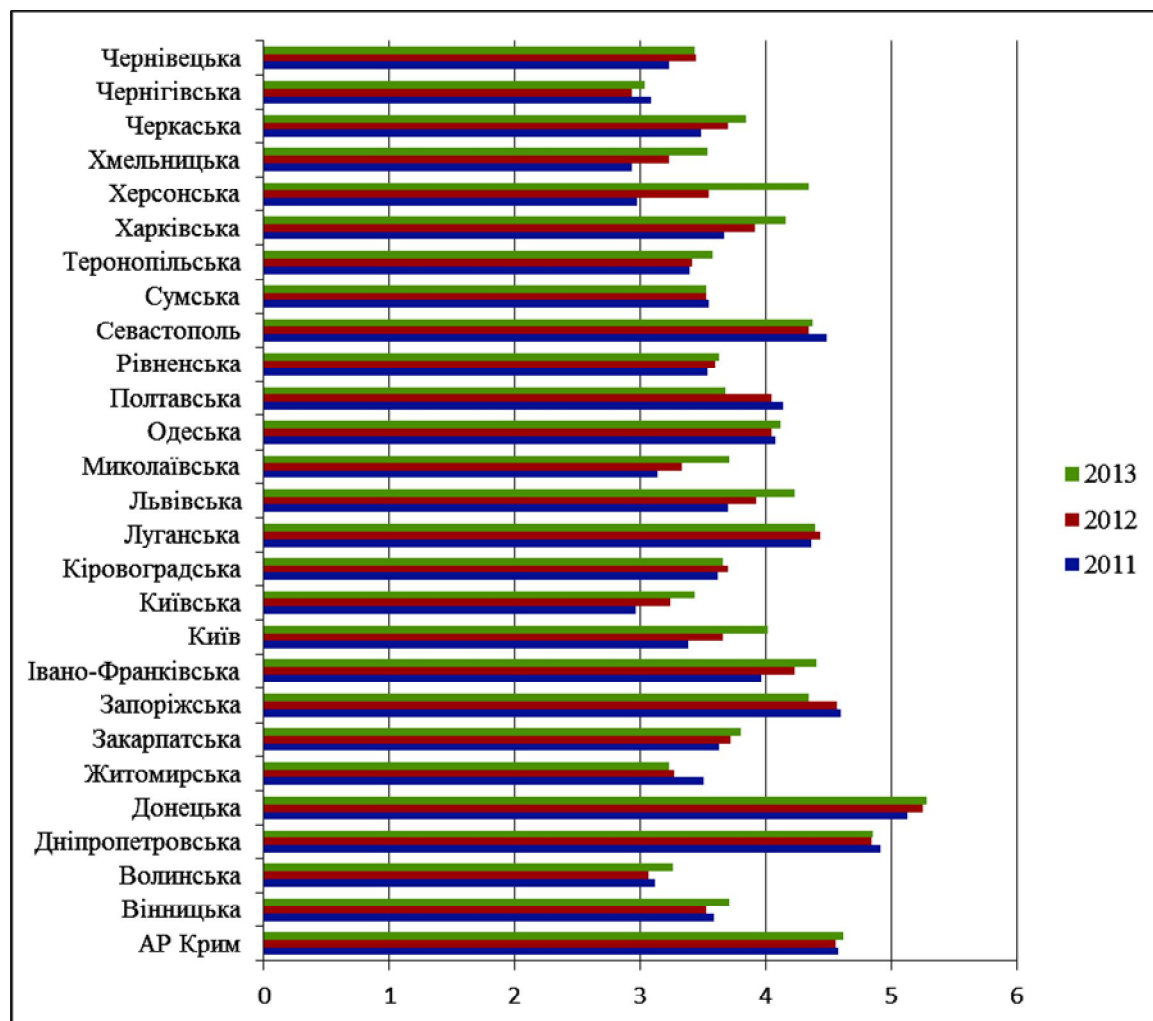

Рис. 2. Рівень розвитку бізнес-кластерів протягом 2011-2013 років за регіонами України

Впровадження кластерної політики може стати важливим кроком для підвищення економічної безпеки регіонів та підвищенні їх конкурентоспроможності, здійснюючі вплив на ключові складові економічної безпеки: виробнича (шляхом підвищення виробничих потужностей та створення регіонально концентрованих кластерів), фінансова (підвищення прибутковості та фінансової стійкості в регіоні), науково-технічна (поширення інновацій та НТП), реструктуризація регіонального ринку праці (створення нових робочих місць, підвищення кваліфікації працівників).

Кластерна політика на практиці реалізується у розробці кластерної стратегії. За допомогою кластерної стратегії розробляються рішення (пріоритети) в області організації кластерів та мережевої співпраці, що визначають конкретні заходи для досягнення цілей кластерної політики. Кластерна стратегія є складовою частиною стратегії конкурентоспроможності об'єкта за рівнями управління. На мікрорівні

кластерна стратегія являє собою стратегію участі підприємства в кластері, на регіональному рівні – регіональна кластерна стратегія, на макrorівні – національна кластерна стратегія.

Є чотири основних типи кластерних програм. Звичайно, є багато спільних і відмінних рис характерних для однієї чи іншої програми, проте аналіз цілей та стратегій кластерних програм дозволяє виділити такі основні типи :

1. Кластерні програми, які націлені на регіональний економічний розвиток. Всі програми, які належать до цієї категорії спрямовані на просування регіонального зростання через розвиток бізнес кластерів, які є конкурентоспроможними на міжнародному рівні. Спільним для всіх цих програм є акцент на конкретних регіонах, які географічно обмежені. Існують різні способи встановлення такої межі: програми можуть встановлювати їх географічне обмеження з точки зору адміністративних кордонів (наприклад, у Німеччині - кластерні програми федеральних земель), або вони визначають області, з економічної точки зору, наприклад, з посиланням на "функціональні області" , які не мають, узгоджується з адміністративними районами і їх кордонами.

2. Кластерні програми, спрямовані на розвиток національної промисловості. Характерною метою для цього типу кластерних програм є розвиток бізнес кластерів, які представляють національні галузі, які є конкурентоспроможними на міжнародному рівні. Цей вид програми підтримує вже розроблені інноваційні регіональні системи, щоб використовувати їх потенціал для подальшого національного та міжнародного зростання. Національні кластери-лідери є основними для такого роду програм. Часто обґрунтування економічного розвитку програми виходять за рамки регіонального аспекту, шляхом заохочення національного та міжнародного співробітництва з іншими кластерами.

3. Кластерні програми, які зосереджені на комерційній використанні науково-дослідного потенціалу економіки країни.

4. Мережеві програми підтримки конкурентоспроможності національних галузей. Цей вид програм не є кластерною програмою у вузькому сенсі, тому це сприяє створенню індустрії керованих науково-дослідних мереж, які не обов'язково повинні бути вкорінені в регіональних умовах, але можуть бути організовані по всій країні. Проте, мережа, яка створюється за допомогою цього виду програми може сформувати ядро кластера.

Міжнародна конкурентоспроможність кластерів вважається ключовим елементом підтримки та подальшого розвитку конкурентоспроможності економіки країни в глобальному контексті. Значна роль надається не лише створенню кластерів, а саме розробці та

створенні досконалих, конкурентоспроможних на міжнародному рівні кластерів, які матимуть вплив на національну економіку.

Переваги кластерної стратегії економічного зростання та підвищення економічної безпеки національної економіки зумовлюють необхідність розробки нових методів формування кластерної політики в Україні вже з урахуванням особливостей національної економіки, проте досвід інших країн свідчить про відсутність єдиних уніфікованих механізмів створення і розвитку кластерів. Тому для реалізації модернізації економіки на базі кластерних принципів необхідна розробка обґрунтованої кластерної політики, яка включатиме детальний державний механізм формування та підтримки кластерів стосовно країни.

Висновки. Таким чином, подальше впровадження кластерних ініціатив в Україні сприятиме підвищенню не лише конкурентоспроможності, а і економічній безпеці регіонів. Тому досить важливо проводити адекватну модернізацію в економіці регіону, здійснювати постійний моніторинг економічного розвитку регіонів України, забезпечувати державну підтримку створення та функціонування кластерів, важливим елементом повинно стати моделювання раціонального складу учасників, а також інвестиційних та інноваційно-виробничих взаємодій у складі кластера. Також особливою проблемою є недостатнє висвітлення в статистичних збірниках вже існуючих бізнес-кластерів, їх основних досягнень та проблем, тому відкритість та доступність до інформаційних ресурсів повинно стати першочерговою метою для їх подальшого розвитку.

Використані джерела інформації:

1. Основные понятия менеджмента: глоссарий / Н. Д. Найденев [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vocabulary.ru/dictionary/916/word/yekonomicheskaja-bezopasnost-regiona>
2. Гук Н. А. Теоретичні підходи до управління економічною безпекою регіонів / Н. А. Гук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlts/19_4/278_Guk_19_4.pdf
3. Криленко В.І. Економічна безпека регіону як складова забезпечення національної економічної безпеки/ В.І. Криленко// - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1779>
4. Ефремов К. И. Вопросы оценки экономической безопасности региона / К. И. Ефремов, Е. И. Георгадзе // Вопросы статистики. – №2. – 2002. – С.57-59.
5. Соколенко С.І., Кластерний підхід як технологія управління регіональним економічним розвитком/ С.І.Соколенко// - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ucluster.org/blog/2012/06/klasternij-pidkhd-yak-tekhnologiya-upravlinnya-regionalnim-ekonomichnim-rozvitkom/>
6. Ульянченко О.Ю. Методологічні засади формування кластерної політики в умовах глобалізації / О.Ю. Ульянченко // Державне будівництво – 2010. – № 2. – [Електронний ресурс]. – код доступу до ресурсу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeBu/2010-2/index.html>.

7. Оцінювання конкурентоспроможності регіонів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.competitiveukraine.org/upload/reports/rozdil5_ukr.pdf

References:

1. Osnovnye poniatyia menedzhmenta: glossaryj / N. D. Najdenov [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupa: <http://vocabulary.ru/dictionary/916/word/yekonomicheskaja-bezopasnost-regiona>

2. Huk N. A. Teoretychni pidkhody do upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu rehioniv / N. A. Huk [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu:http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/19_4/278_Guk_19_4.pdf

3. Krylenko V.I. Ekonomichna bezpeka rehionu iak skladova zabezpechennia natsional'noi ekonomichnoi bezpeky/ V.I. Krylenko// - [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1779>

4. Efremov K. Y. Voprosy otsenky ekonomicheskoy bezopasnosti rehiona / K. Y. Efremov, E. Y. Heorhadze // Voprosy statystyky. – №2. – 2002. – S.57-59.

5. Sokolenko S.I., Klasternyj pidkhid iak tekhnolohiia upravlinnia rehional'nym ekonomichnym rozvytkom/ S.I.Sokolenko// - [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ucluster.org/blog/2012/06/klasternijj-pidkhid-yak-tekhnologiya-upravlinnya-regionalnim-ekonomichnim-rozvitkom/>

6. Ul'ianchenko O.Yu. Metodolohichni zasady formuvannia klasternoї polityky v umovakh hlobalizatsii / O.Yu. Ul'ianchenko // Derzhavne budivnytstvo – 2010. – № 2. – [Elektronnyj resurs]. – kod dostupu do resursu: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeBu/2010-2/index.html>.

7. Otsiniuvannia konkurentospromozhnosti rehioniv Ukrainy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu:http://www.competitiveukraine.org/upload/reports/rozdil5_ukr.pdf

Рецензент: Безус А.М., к.т.н., доцент